

Ярослава БУГЕРКО, Галина ГІРНЯК

МАЙБУТНЄ ПСИХОЛОГІЇ: ВІД ПРИРОДНИЧОЇ НАУКИ ДО СФЕРИ МИСЛЕДІЯЛЬНОСТІ

(П'ЯТНАДЦЯТЕ ЗІБРАННЯ АВТОРСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ
ПРОФЕСОРА АНАТОЛІЯ В. ФУРМАНА)

Jaroslava BUHERKO, Halyna HIRNIAK

THE FUTURE OF PSYCHOLOGY: FROM NATURAL SCIENCE TO THE FIELD OF THOUGHT-ACTIVITY

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.192>

УДК: 159.966 : 167/168

10 червня 2021 року в стінах соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету відбулось П'ятнадцяте зібрання представників наукової школи професора Анатолія В. ФУРМАНА на тему: "Психологія як наука і як сфера миследіяльності: сучасні тенденції розвитку". Інтернет-засоби зв'язку дозволили он-лайн, й відтак у режимі реального часу включитись у роботу цього освітянського дійства науковцям і практикам Києва, Запоріжжя, Одеси, Івано-Франківська, Львова. Всіх учасників об'єднало прагнення колективного методологічного опрацювання сфери психології як ковітального часопростору миследіяльності, мислевчинення і професійного методологування (див. *Психологія і суспільство*. 2021. № 1. С. 160-187). Змістове наповнення методологічної сесії забезпечили представники професорсько-викладацького складу кафедри психології та соціальної роботи ЗУНУ, аспіранти, управлінці, психологи, методисти, відомі науковці України.

Відкриття авторської наукової школи професора Анатолія В. Фурмана розпочалось із привітання проректора з наукової роботи Західноукраїнського національного університету, д.е.н., професора, заслуженого діяча науки і техніки України **Зеновія-Михайла Задорожного**, котрий відзначив високий інтелектуальний та соціокультурний потенціал чинної наукової школи, її значення як етнокультурного чинника добування об'єктивно нових наукових знань у царині соціогуманітарних наук. Така професійна форма організації колективної пізнавальної творчості вчених дає вагомий результат: у науковій школі професора А. В. Фур-

мана захищено понад 20 кандидатських і 5 докторських дисертацій. Тут не лише здобувається новітнє знання, здійснюється підготовка молодих науковців, умотивовується й оптимізується перебіг колективної пізнавальної творчості, а й відбувається трансляція вперше опрацьованих норм, взірців, еталонів міждисциплінарних пошуків, опрацювання дієвих методів, парадигм, цінностей та різноманітних смислоформ науково-дослідної діяльності у глобальному контексті психосоціальної культури. Основою організаційної структури групової наукової роботи в університеті нині є кафедра, а фундатором системних наукових

розробок – її завідувач, людина непересічна, “науковець від Бога”, – зазначив Зеновій Васильович. Професор А. В. Фурман у своєму науковому доробку має понад 500 наукових праць, багато з яких стали справжніми методологічними і психологічними бестселерами. То ж не дивно, що очільник наукової школи є найбільш цитованим автором серед психологів західного регіону, індекс Гірша якого становить 33 одиниці (3864 цитувань).

Всім учасникам наукового зібрання проф. З.-М. Задорожний побажав змістовного, проблемно-діалогічного, інтелектуально напруженого й емоційно насиченого спілкування та його щедрих інтелектуальних результатів.

Із вітальним словом до присутніх звернулася декан соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ, д.істор.н., професор **Оксана Гомолюк**. Вона відзначила віхи зростання наукової школи, яка була заснована у 1994 році як дослідницький колектив, котрий реалізує авторську програму інноваційного розвитку національної системи освіти і соціогуманітарної науки засобами міждисциплінарного поєднання психологічних, соціологічних, педагогічних і методологічних знань. Сьогодні ця наукова школа соціогуманітарного спрямування об’єднує науково-освітню групу однодумців, котрі займаються професійним методологуванням. Очевидно, що постання впливової школи – результат самовідданої творчості і розумового напруження всього творчого колективу, та першочерго її фундатора – Анатолія В. Фурмана, котрий є натхненником фундаментальних ідей і впровадjuвачем у роботу кафедри канонів науково-дослідної діяльності. Завдяки йому добре укомплектована і кадрово стабільна кафедра психології та соціальної роботи як важливий науково-освітній підрозділ, де кожен працівник компетентно виконує функції зосередження, продукування і трансляції систематизованих знань від покоління до покоління. Відрадно, що здобувачі вищої освіти мають унікальну можливість отримати на кафедрі фахову підготовку за спеціальністю 053 “Психологія” одразу за шістьма освітніми ступенями: “фаховий молодший бакалавр” (коледж на базі 9 класів), “молодший бакалавр”, “бакалавр”, “магістр”, “доктор філософії” (PhD), “доктор наук”. Така унікальна та абсолютно завершена комбінація акредитованих освітніх та освітньо-наукових програм є лише на двох кафедрах в Україні.

Оксана Євгенівна висловила сподівання, що нинішні студенти кафедри психології та соціальної роботи ЗУНУ стануть майбутніми

сподвижниками і продовжувачами славетних традицій наукової школи професора А.В. Фурмана.

Емоційно насиченим і конструктивно позитивним був виступ провідного наукового співробітника Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України, заслуженого працівника освіти України, д.філол.н., професора, академіка Національної академії педагогічних наук України **Юрія Кузнецова**. Щонайперше Юрій Борисович високо оцінив внесок очільника наукової школи в розвиток української та світової психологічної науки, вказав на міжнародний авторитет цієї методологічно зорієнтованої школи нового покоління (парадигмального типу), котра є формою соціоекзистенційної причетності кожного учня й наступника до спільної діяльності науковців, філософів, мистецтвознавців із продукування і використання знань у контекстах насичених міжособистісних стосунків та актуальних суспільних подій. Особливо вражає неймовірна ерудиція, прониклива інтуїція, виняткова працьовитість Анатолія Васильовича при роботі над текстами, які він “шліфує до перфектності”. Фундатор наукової школи інтуїтивно вчувається в усі тонкощі рідного слова, а завдяки філігранній роботі над текстом, мовою, у науковий простір входять довершені смислоформи оригінальних концепцій, парадигм, ідей, котрі збагачують культурну скарбницю українського соціуму й цивілізації у цілому.

Професор Юрій Кузнецов охарактеризував очільника відомої школи англійським висловом: *self made a man*, тобто Анатолій Фурман – це людина, котра сама створила себе, побажав гідних учнів і наступників, таких же активних реформаторів існуючої системи світобачення та опозиціонерів узвичаєного повсякдення.

Логічним продовженням привітань став виступ завідувача відділу розвитку молодіжної політики Державного інституту сімейної та молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України, голови координаційного бюро ЮНЕСКО в Україні “Освіта дорослих України”, керівника реабілітаційних програм клініки активної терапії особливих станів, голови Українського товариства гіпнозу, д. психол.н., професора **Сергія Болтівця**. Доповідач подякував за честь бути присутнім на ювілейному П’ятнадцятому зібранні, де панує дух професійного методологування, за якого пізнання є цариною когнітивної репрезентації, а методологія стає предметом мислення та пізнання найсокровенніших психодуховних феноменів. Він відмітив високу методологічну

мобільність відомої української науково-методологічної школи, унікальної у способі продуктивного життєдіяння і самовідданого професійного пошуку нового раціонального знання, що фіксується у формах мисленнєво-пізнавальної діяльності, та охарактеризував її очільника як людину з потужним енергетичним зарядом, титанічним працелюбством, широким видноколом ідей та неординарним талантом у різних сферах людської діяльності.

Особливу гордість за рівень української науки викликає фаховий теоретико-методологічний часопис “Психологія і суспільство”, який є візитівкою наукової школи Анатолія В. Фурмана і за міжнародною рейтинговою шкалою є найкращим науковим журналом України. Філософія журналу центрована на продукуванні психодуховно збагаченого соціогуманітарного знання, котре, поєднуючи чисте мислення, дослідницьку мислєдіяльність і безперервну думку-комунікацію, визначає стратегічні напрями розвитку української психологічної науки. Сам журнал змістовно перевершує те, чим захоплювалися психологи в минулому, а його посередництвом Анатолій Васильович створює найпотужніші світоглядні засади непереможного духу Української Нації. Далі Сергій Іванович навів паралелі з історичними подіями 300-літньої давнини, часом створення наукової школи риторичного мислення Феофана Прокоповича та його промови про значення наук, які перевершують значення зброї (у той час теж була війна, і студенти з аудиторій ішли на фронт). Він підкреслив важливе значення науки та наукової школи як особливої соціокультурної форми життєдіяльності та самобутнього способу групового інтелектуального практикування, спрямованих на добування нового наукового знання. Останнє – важливий значеннєво-смісловий ресурс розумової діяльності науковця. Цікаві дані стосовно лексикології мови навів професор Болтівець, відмітивши, що за даними 1990 року налічувалось 5 млн. питомих (неповторних) українських слів (для порівняння – англійська мова, разом із запозиченими, налічує лише 1 млн.400 слів).

За значний внесок у розвиток української науки та її гідне представлення у європейській спільноті, за систематичне впровадження інтелектуальних результатів науково-дослідної роботи, їх ефективно застосування у практичній роботі Сергій Іванович презентував нагородження фундатора наукової школи Анатолія Фурмана грамотою Державного інституту сімейної та молодіжної політики Міністерства молоді та спорту України.

Із засадничою доповіддю “Сучасні тенденції розвитку сфери психології в оптиці вітакультурної методології” виступив фундатор наукової школи **Анатолій Васильович Фурман**. (Повний текст доповіді надруковано в цьому номері журналу, с. 6-15.)

Змістовно-логічним продовженням засадничої доповіді став виступ доктора психологічних наук, професора, заступника головного редактора журналу “Психологія і суспільство” **Оксани Фурман** на тему “Алгоритм створення методологічної план-карти дослідження інноваційно-психологічного клімату організації”. Оксана Євстахіївна зазначила, що під методологією (грец. *methodos* – шлях дослідження або пізнання і *logos* – поняття, вчення) розуміють: а) “вчення про методи пізнання та перетворення дійсності” (В. І. Шинкарук); б) особливу сферу пізнання, змістом якої є сукупність принципів і способів організації оцінки теоретичного та емпіричного знання, система норм і правил проведення досліджень; в) форми, методи, засоби та інструменти, рефлексивну мислєдіяльність високої досконалості у будь-якій сфері людської діяльності (А. В. Фурман). Загалом на сучасному етапі розвитку науки є підстави говорити про методологію класичного (цікавить спосіб або шлях отримання об’єктивно нового наукового знання, що позбавлене будь-якої суб’єктності, тому за ідеал науковості прийняті фундаментальні науки – математика, фізика, хімія), некласичного (характерна ідея відносності об’єкта пізнання до засобів та операцій діяльності, поєднання яких становить передумову отримання істинного знання) і постнекласичного (враховує співвіднесеність знань про об’єкт не тільки із засобами, а й із ціннісно-смісловими структурами діяльності та їх співвіднесення із соціальною метою і суспільними вартостями (В. С. Стьопін)) досліджень, а також про постання альтернативних класичному типів професійного методологування – методології науково-дослідницьких програм (І. Лакатош), системомислєдіяльної методології (Г. П. Щєдровицький і його школа) і вітакультурної методології (А. В. Фурман і його школа). Доповідачка зауважила, що специфіка системомислєдіяльного підходу слушно мислилася через технологію синтезу різнопредметних знань і створення нових конфігурацій із знаннєвих комплексів, що традиційно стосувалися різних дисциплін і навіть наук. При цьому світ методології спрямований не на окремі науки, а на весь універсум людської життєдіяльності. На думку А. В. Фурмана, філософська методологія, по-

перше, усвідомлено відділяється від логіки, теорії пізнання, філософії і науки в цілому; по-друге, обґрунтовується як новий синтетичний спосіб мислення; по-третє, створює технологію синтезу різнопредметних знань і нові конфігурації із знань комплексів різного дисциплінарного походження; по-четверте, спрямована не на окремі науки і види діяльності, а на весь універсум людської мислєдїяльності; по-п'яте, оголошує визначальною тенденцією сучасної культури методологізацію усіх можливих сфер цієї діяльності; по-шосте, програмує і розповсюджує методологічний спосіб мислення у просторі реальної соціальної взаємодії (робота методологічного гуртка, відповідні семінари і публічні лекції); по-сьоме, програмує і зrealізує практику ОДІ; по-восьме, узагальнює ОДІ як метод розвитку колективної мислєдїяльності; по-дев'яте, організовує методологічне співробітництво як міжпрофесійний соціокультурний рух, а також перші методологічні лабораторії, журнал, альманах; нарешті, по-десяте, вона є останнім проектом модерну, творці якого прагнули через "мистецтво і науку" продукування методологічних схем у ракурсі інженерного мислення. Тому професійний методолог, на відміну від науковця – це та людина, котра працює із власною діяльністю і власним мисленням, змінюючи їх, трансформуючи, створюючи нові форми – спочатку подумки, а потім у реалізації, а головне – вона рефлексивними засобами зорганізовує свою свідомість.

Під час доповіді проф. Оксана Фурман висвітлила та обґрунтувала методологічну побудову план-карти дослідження інноваційно-психологічного клімату (ІПК) організації, алгоритмічно створеної на принципах філософської методології. Зокрема, були задіяні різні механізми об'єднання і співорганізації знань та їх систематизації, де найефективнішим виявився шлях багатоаспектного збалансування цілісної картини досліджуваного об'єкта. Прикладом цього і є авторська методологічна план-карта ІПК, що розчленовує об'єкт вивчення на низку предметів: психологічний вплив та його класи – пізнавально-суб'єктний, нормативно-особистісний, ціннісно-індивідуальнісний, духовно-універсумний; полімотивацію та сфери умов її розгортання – пізнавальна, практико зорієнтована, ментальна, мотивація самовдосконалення; освітнє спілкування та його аспекти як різновиди обміну – комунікативний аспект як інформаційний обмін, інтерактивний як діловий обмін, перцептивний як смисловчинковий обмін, спонтанно-інтуїтивний як самосенсовий обмін, які су-

купно спричиняють становлення позитивно-гармонійної Я-концепції та її компонентів (див. детально Фурман О. Є. Психологічні параметри інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2015. 467 с.). Очевидно, що: 1) презентована план-карта ІПК містить принаймні чотири предмети (вплив, полімотивацію, спілкування, Я-концепцію), а останній являє собою інтегральний предмет вищезазначеного об'єкта; 2) вона показує, як потрібно рухатись, щоб обґрунтувати кожен із цих предметів; 3) з'являється можливість визначити ту послідовність, у котрій повинні аналізуватися різні структурні частини моделі; 4) дає змогу отримати систему філософсько-психологічних знань, що із самого початку наукового пошуку були пов'язані між собою та описували об'єкт у цілому; 5) вона становить особливе зображення об'єкта, що розкладений на низку предметів, утворюючи панорамну картину його складної епістемної мозаїки.

Слово для наступної доповіді було надане декану соціально-гуманітарного факультету ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського" (м. Одеса), доктору психологічних наук, доценту **Анатолію А. Фурману**. У виступі "Методологічне обґрунтування категорійної матриці пізнання смисложиттєвої сфери особистості" доповідач продемонстрував спосіб рефлексивного переведення особистісного знання із матеріалу (інформації) у засіб мислєвчинення та інтелектуального практикування. Запропонована ним категорійна матриця філософсько-психологічного пізнання смисложиттєвої сфери особистості завдяки бінарному задіянню координатних осей із чіткою логічною наступністю п'яти діалектичних категорій: "загальне – особливе – одиничне – конкретне – універсальне", уможливорює максимально повне осягнення особливостей функціонування смисложиттєвого простору особи в акті-вчиненні її самоздійснення. Використання чотирьох (двох попарно перехресних) форматних модусів смисложиттєвої буттєвості: "генеза постання людини як свідомої особистості – мислєдїяльність як світ взаємопрониклих смислів буття і сенсів життя" та "виміри людського життєздійснення – модуси суб'єктивного осмислення", дозволило доповідачу висвітлити виняткове місце і змістово-смислове наповнення кожної запропонованої категорії, виокремити групу таксономічних закономірностей, які пов'язані між собою узгодженістю властивостей та ознак за критеріями поход-

ження, сутнісного змістовлення, структурної побудови функціонального призначення. Анатолій Анатолійович наголосив на некоректності і тупиковості монодисциплінарних досліджень та однонаукових ліній-аспектів теоретизування такого надскладного об'єкта пізнання як смислотворча сфера людини. А тому на повістку денну передових методологічних стратегій пізнання-конструювання особистості виходять дослідження *метатеоретичного формату*, котрі дають змогу "читати" простори-вектори людського самореалізування із підсумованих рефлексивних позицій метатеоретизування. Загалом новостворена матриця відкриває нові горизонти мислєдїяльності психолога, задїює новітні інструменти професійного методологування, які разом уможливають визначення віх, засновників, принципів, правил, засад, канонів, засобів і способів пізнання особистості в контексті її смислотворчої буттєвості. Отримана згармонізована система таксономічних категорій дає змогу досягати поліаспектного багатовимірної буттєвого постання людини в екзистенціалах й організованостях її повномірно ціннісно-смислового самоздійснення. Окрім того, як зазначив доповідач, розширюються філософсько-психологічні обрії сутнісного визначення особистості; категорійний аналіз робить можливим абстрактне теоретизування на двох рівнях – науково-раціональному і світоглядному (філософському, психософському, теософському та ін.). У першому випадку мовиться про застосування передусім категорій психологічної науки, у другому інтелектуальне використання цих самих категорій піднімається на софійний щабель: вони функціонують як світоглядні універсалії, тобто як категорії культури (В.С. Стьопін).

Справила позитивне враження на присутніх й аргументована доповідь доктора психологічних наук **Андрія Гірняка** на тему "*Методологічна модель психологічного пізнання модульно-розвивальної освітньої взаємодії*". Доповідач указав, що ним здійснений конструктивний аналіз принципів і підходів до психологічного упредметнення розвивальної взаємодії, а також висвітлені семантичні і суто інтерпретаційні версії її структурно-функціонального наповнення. У підсумку це дало змогу створити авторську методологічну модель психологічного пізнання модульно-розвивальної взаємодії як атрибуту будь-якого інноваційно зорієнтованого освітнього процесу сучасного ЗВО. Пропонована модель як системний прообраз методів, мислєсхем і засобів психологічного дослідження надскладних процесів суспільного життя за своїм призначенням

розкриває й деталізує шлях-спосіб створення спочатку теоретичної моделі багатопараметричного психологічного змістовлення восьми основних етапів модульно-розвивальної взаємодії. Фундаментом мислєдїяльного конструювання обстоюваної доповідачем методологічної моделі стали, з одного боку, різновиди розвивального обміну, що організовані за принципом кватерності як засновки авторського рефлексивного методологування, з іншого – п'ять кроків чи способів відповідної цим видам обміну епістемної трансформації, що й уможливило логічно аргументований вихід прийнятої до зреалізування дослідницької стратегії на шостий етап – обґрунтування періодів цілісного модульно-розвивального освітнього циклу, які врешті-решт й узасаднили багатопараметричну структурну побудову теоретичної моделі. Причому ця модель створена з допомогою принципів і методів й у рамках нормативних вимог вітакультурної методології у її центральній ланці – циклічно-вчинкового підходу (А.В. Фурман і школа). Зокрема, горизонталь таблиці-моделі утворили різновиди розвитку обміну, які висвітлила О. Є. Фурман (Гуменюк) у форматі обґрунтування інноваційно-психологічного клімату освітньої організації. Натомість Андрій Несторович здійснив свідомісну організацію психологічного знання у чітко заданому упредметненні: (1) різновиди розвитку (діалогічного) обміну між людьми конкретизовані ним у відповідних їм (2) стилях розвивальної взаємодії (інгібітний, фасилітативний, модеративний, спонтанний), де останні характеризують й активізують психозмістове наповнення (3) образів суб'єктивної реальності та форми психічної активності взаємодіючих контактерів (суб'єкт – поведінка, особистість – діяльність, індивідуальність – учинкові дії, універсум – самотворення), ці останні, своєю чергою, у взаємодоповненні спричиняють дію (4) психологічних механізмів ситуаційного розгортання розвивальної взаємодії (активації, активізації, актуалізації, самоактуалізації), і далі всі ці знання організованості як засоби психологічного дослідження інтегруються та пояснюються у відповідних (5) принципах модульно-розвивальної взаємодії (ментальності, модульності, розвитковості, духовності) як основоположеннях істотно збагаченого теоретичного уявлення-розуміння сутності та формовивав довершеного освітнього процесу, що й знаходить психологічне метасистемне удетальнення в чотирьох (6) періодах цілісного модульно-розвивального освітнього циклу як етапах учинку психологічного пізнання (ін-

формаційно-пізнавальний – ситуація, нормативно-регуляційний – мотивація, ціннісно-рефлексивний – дія, духовно-креативний – післядія).

Своїми напрацюваннями на тему “*Методологічна концепція психологічного пізнання ігрового моделювання суб’єкта в умовах соціальної невизначеності*” поділився генерал-майор запасу, кандидат психологічних наук, доцент гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (м. Київ) **Олег Хайрулін**. Він зазначив, що сучасні умови екзистенційного розвитку людини і суспільства характеризуються винятковою строкатістю і динамікою варіацій, у яких оприявнюється соціальна взаємодія особи з її життєвим середовищем. Такі умови містять потужні потенціали особистісного розвитку, проте не обіцяють його легкість, безпеку, простоту, усталеність та беззаперечність. Наведений стан є наслідком впливу психокультурних особливостей епохи постмодерну, що починає все більше відповідати ознакам гри у контексті, який обґрунтували Й. Гейзінга, Л. Вітгенштайн, К. Леві-Стросс, Г. Маркузе, Л. С. Виготський, Дж. фон Нейман, О. Фінк, П. Бурд’є, Ж. Дерріда, Р. Кайуа, Ж.-Ф. Ліотар, В. А. Роменець, В. О. Лефевр, Г. П. Щедровицький, А. В. Фурман, В. П. Москалець, К. Б. Сігов, В. Є. Лепський, Дж. Шелл, М. Лебланк, Г. Фрейермут та інші науковці. Доповідач зазначив надзвичайно розлогий діапазон експлікацій гри як соціокультурного поліфеномену, інтерактивної програми та інтегрального фактора самореалізації людини як суб’єкта, особистості та індивідуальності. Тому методологічне обґрунтування психологічної теорії ігрового моделювання як універсального способу життєдіяльності людини в умовах її актуальної екзистенції, створення прагматично спрямованої системи психосоціальних знань про особистісні і соціальні потенціали гри потребують виходу на онтофеноменальний рівень рефлексивного висвітлення, який уможлиблював би аргументоване пояснення будь-яких наявних феноменів гри та прогностичне конструювання її перспективних спорадичних оприявнень. Таким методологічним фундаментом є інтегроване поєднання теорії функціонального системогенезу (П. К. Анохін, Е. Ласло), феноменологічного підходу (Е. Гусерль, М. Хайдеггер), системомислєдїяльнїсного і циклічно-вчинкового підходів у психології, зокрема теорії таксономічної системи видів провідної діяльності людини і вчинку (Л. С. Виготський, О. М. Леонтєв, Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, В. А. Роменець, А. В. Фурман, О. Є. Фур-

ман, С. К. Шандрук і наукова школа). У ролі підсилювальних міждисциплінарних засновків до методологічного кортежу дослідження доповідачем долучені засоби онтологічного моделювання (Т. Грубер, Н. Гуаріно, Е. Хові) і теорія гейм-дизайну (Дж. Шелл, М. Лебланк). Онтогенетична сигнатура ігрового моделювання соціального життя суб’єкта конструюється на наведеному методологічному фундаменті як завершене психосоціальне програмне осереддя адаптивно-розвивального характеру. У структурно-функціональному сенсі вона охоплює шість таксономічних рівнів: 1) рівень феноменів гри, ігрового оприявнення, фізичних праксисів гри; 2) перший концептуальний рівень (ігрових концептів), рівень видів гри, ігроформ усталених механік та сценаріїв; 3) другий рівень ігрових концептів, рівень родів гри, що розгалужуються за критерієм суспільного спрямування (предметної специфіки) гри; 4) третій рівень концептів, сімейств гри, що диференціюються за теоретико-ігровими критеріями класифікації та унікальністю інструментарію гри; 5) четвертий рівень ігрових концептів, типів гри містить концепти, що розгалужуються за критерієм зв’язку гри з видом провідної діяльності; 6) вищий (п’ятий) рівень концептуалізації ігроформ, рівень доменів, що утворюється двома окремими класами гри – ігроїдів та екзистенційної гри. На сьогодні, констатував Олег Хайрулін, є можливість емпірично дослідити лише феномени гри. Концептуальні рівні онтосигнатури призначені для ґрунтового і всебічного теоретичного моделювання відповідних оприявнень гри.

Учасники зібрання також заслухали доповідь директора Запорізького академічного лицю (м. Запоріжжя), кандидата педагогічних наук **Вадима Комісарова** на тему “*Онтологічний контекст розвитку психології як науки*”. Доповідач зазначив, що наукове пізнання, особливо спеціалізоване, акцентує зусилля на тому, щоб об’єктивувати предмет, відобразити все буття зі всіма властивостями і відносинами саме як об’єктивну реальність. До такої мети воно може наблизитися лише асимптотично, що витікає із суб’єкт-об’єктної природи будь-якого предмета. Вадим Олексійович підкреслив важливість у визначенні предмета (науки і діяльності взагалі) окреслення функціонального місця поняття “об’єкт” і його похідні (“об’єктивний”, “об’єктивізація”). Максимально узагальнено предмет постає як те зовнішнє, на що спрямована наша мислєдіяльність. Передусім треба задати спосіб предметного існування чого-небудь (наприклад, думки). Так, зазначив доповідач, “моя думка

існує всередині мене як переживання, як суб'єктивність, але я можу надати їй форму "буття поза мною": записати, вимовити вголос словами, намалювати схему образу і т. ін., тобто матеріалізувати. Хоча зрозуміло, що спосіб існування думки у мене в голові - один, а на папері - інший". Ще важливішим є той факт, що внутрішнє як зовнішнє можна вважати й усередині свідомості (у мисленні), якщо використовувати знакові (мовні) засоби. Цю можливість людині надає, як не парадоксально, цілісна інтеріоризація зовнішнього акту - процесу спілкування. Діалог, який здійснюється за допомогою тієї чи іншої знакової системи, утворюється, проектується в мислення і стає "діалогом із самим собою", унаочнює себе у внутрішньому мовленні. Оскільки суб'єктивність нормальної людини одинична, єдина і цілісна, то її "частина" (думка), яка вербалізується, стає для "Я" зовнішнім, "Ти". Завдяки цьому механізму, як і здатності абстрагуватися, так само зумовленої мовленням, людина аналізує (пізнаючи), оцінює і конструює свою думку як зовнішню і чужу їй реальність. На фундаменті зовнішнього для неї спілкування уможливується мислення, тобто процес розумового діяння при затримці тілесних рухів, котрий передує зовнішньому вчинку як його внутрішня модель, проект, себто як мета-результат. Саме на цьому підґрунті й здійснюється самопізнання, самооцінка, самоконтроль, самосвідомість із їх відповідним Я-центром.

Перший із способів "узовнішнення" ("упредметнення") мислення і його компонентів, зауважив Вадим Олексійович, - *онтологізація*, пов'язаний із використанням безпосередніх буттєвих форм (речей, психосоціальних станів, енергопотоків). Другий - власне "об'єктивування", що ґрунтується на інтеріоризації спілкування, внутрішньому мовленні. Відтак предмет пізнання і практики - це зовнішнє, себто те, що вважається як зовнішнє (онтологізоване засобами практикування і спілкування чи об'єктивоване за допомогою внутрішнього мовлення), на що спрямована людська свідомо активність. Саме тому суб'єктивно організована діяльність й успішна, тобто досягає своєї мети, що визначається своєю об'єктивністю. Принцип організації нашого зовнішнього руху, а також і розвитку внутрішнього (мислення) є однаково незалежним від нас (якщо ми щось змінюємо, то й самі змінюємось). Звідси предмет людської активності лише тоді адекватний, а його дефініції теоретично плідні, коли він інтегрує суб'єктивно-об'єктивну єдність. Тому не лише пізнання і

практика предметні, а й світ навколо нас. При цьому здатність самовідчувуватися, відсторонитися від власних компонентів, що властива мисленню, екстраполюється в інші сфери, породжує оцінкове й цілепокладальне мислення з їх самотніми предметами: пізнання організує свій предмет як об'єкт, ціннісна орієнтація - вже як відношення суб'єкта (S) та об'єкта (O), цілепокладання постає як суб'єкт, виражаючи в моделі потрібного майбутнього внутрішній стан людини. Так суб'єкт-об'єктна єдність дійсності (людського буття) досягає всебічного прояву у предметних сферах. Більше того, реальна, актуальна, конкретна свідомість має справу із складними суб'єктивно-об'єктивними структурами, її справжніми ансамблями - предметними полями і сферами.

Наступну доповідь на тему "*Контури психософії вчинку толерантності*" виголосила доцент кафедри психології та соціальної роботи ЗУНУ, кандидат психологічних наук **Ольга Шаюк**. Ольга Ярославівна зазначила, що цінування різноманітності підкреслює усвідомлення, визнання, розуміння та оцінювання людських відмінностей та обертається навколо створення інклюзивного середовища, у якому кожен відчуває себе шанованим. Йдеться про схвалення і прийняття чужої практики, думки та переконань, котре уможливується через культивування людським загалом *толерантності*. Толерантність є настільки бажаною чеснотою в суспільстві, що її значення рідко ставиться під сумнів. Однак сучасні інтерпретації толерантності є проблематичними для використання їх як інструментальних. Толерантність здебільшого розуміється як повага та ввічливість до інших, тому й пропонується як найбільш відповідний та ефективний інструмент для послаблення ворожого протистояння між окремими особами і групами та для того, щоб допомогти подолати наявний нерозв'язаний конфлікт, не розчинити, а обмежити деструктивність суперечки, або принаймні надати йому позитивної динаміки. Та і така промоція толерантності не володіє переконливістю аргументів, а навпаки, переконана доповідь, існує багато різних причин, які утворюють її універсальність і незамінність як свідомісного концепту, як ключової цінності людського життя. Є сенс виокремити політичні і прагматичні (забезпечення миру заради збереження загалу), гносеологічні та епістемологічні (не існує остаточного знання істини, як не має абсолютного знання, проте наявна відносність і суб'єктивність особистих уявлень, персоніфікованих картин світу), етичні (захист прав і

свобод людини) детермінанти, котрі були проаналізовані спільно з професором А. В. Фурманом у рамках проекту комплексного фундаментального дослідження толерантності як потенційної основи нової державної українотворчої ідеології. Доповідачка наголосила, що проблема толерантності пов'язана не тільки з низкою принципових засадничих світоглядних питань, а й із соціально-філософськими засадами пізнання буттєвих засновків мислєдїяльності та функціонування свідомості *толерантної особистості*, виявленням її морально-етичної матриці, духовних джерел і вершинних психоформ. Звідси очевидним кроком на шляху теоретичного аргументування ціннісної вагомості толерантності для сьогодення є пошук і дослідження власне її *психософійного дискурсу*, тобто толерантності як учинення, що уможливить пізнання її глибинної сутності, софійної організованості і світоглядної універсальності. Таке презентування толерантності може спричинити створення новітніх психокультурних технологій закорінення толерантності у свідомість українського загалу, виховання її у кожного громадянина як акту вільного вибору, як учинення не з примусу, а згідно з бажаннями, інтенціями та совістю і в напрямку націєтворення.

Власний науковий доробок на тему "*Циклічно-вчинкова динаміка духовного розвитку особистості*" презентувала доцент кафедри психології та соціальної роботи ЗУНУ, кандидат психологічних наук **Ярослава Бугерко**. Доповідачка зазначила, що сучасний стан наукового знання зумовлений відходом від жорсткого детермінізму та сцієнтистських позицій до фокусування уваги на аналізі унікальних ноуменально-феноменальних даностей духовного життя людини. Постнекласична парадигма досліджень, вітакультурний та синергійний підходи до вивчення психологічних феноменів зумовили постання нових методологічних акцентів у розгляді духовної проблематики та викликали потребу переосмислення її категорійного поля, визначення кола питань, які відображають складність, багатосторонність й унікальність психодуховного світу особистості. З позицій постнекласичної раціональності духовність – це самобутньо автентична та екзистенційно поліфонійна форма існування-буття людини. Вона може мати різні виміри та міру наповнення, що визначаються взаємним проникненням її ноуменальних та феноменальних формоузмисловень. Зазначене вимагає методологічної рефлексії життєвої ритміки духовного буття особистості.

Ярослава Бугерко запропонувала визначення духовності як учинкового способу буття людини, котрий характеризується: а) ціннісним ставленням до навколишнього світу і до себе; б) спонтанним вибором добра; в) здатністю до трансценденції та сенсотворення. В цьому контексті духовний потенціал – це іманентний вияв трансцендентної сутності людини, потенційна можливість набути своїх вищих форм "олюднення", а точніше – одухотворення, реалізувати духовні прагнення Добра, Істини, Краси, Любові, Гармонії; водночас це та інтенційна спрямованість, яка надає життєдїяльності особистості вищого сенсу та цінності й упредметнюється у її вчинкових актах духовності. Загалом аналіз духовного потенціалу особи, зауважила доповідачка, крізь призму логіко-канонічної структури вчинку В. А. Роменця та циклічно-вчинкового підходу А. В. Фурмана дозволив обґрунтувати групи внутрішніх умов його розгортання та виявити параметри-показники: духовні властивості, духовні інтенції, духовні стани та духовні здатності. На прикладі однієї з форм організації духовного потенціалу (духовних властивостей) дослідниця окреслила механізм розгортання духовного потенціалу людини як учинкове діяння, котре визначається наявністю ситуаційного, мотиваційного, дієвого та післядієвого компоненту в формі розгортання таких сутнісних ознак, як спонтанність, інтуїтивність, рефлексивність і творча активність особистості. Насамкінець, Ярослава Миколаївна запропонувала авторське визначення духовного потенціалу як інтенційної спрямованості людини на виконання свого призначення, котра проявляється в: 1) спонтанно-інтуїтивному угледінні та рефлексивно-творчому осягненні цінностей індивідуального буття (*когнітивно-смісловий ресурс*); 2) вільному і відповідальному виборі напрямку розгортання власної екзистенції (*потребово-мотиваційний ресурс*); 3) суб'єктивно-об'єктивній готовності осягненні власної сутності шляхом діалектичного самозречення (*конативно-вольовий ресурс*) та 4) рефлексивному осмисленні власної сенсовості, свого внеску в досягнення онтологічної мети, знайдення та утримання самісно здобутого смислу буття і сенсу життя (*духовно-рефлексивний ресурс*).

Наступну доповідь на тему "*Особистість психолога як фахівця психологічної служби університету*" виголосила доцент кафедри психології та соціальної роботи, кандидат психологічних наук, керівник психологічної служби ЗУНУ **Тетяна Надвична**. В умовах модернізації сучасного українського соціуму

одним із пріоритетних завдань вищої освіти є підготовка нового типу фахівця – не просто трудової одиниці, а цілеспрямованої, освіченої, високоморальної, соціально активної особистості із високим рівнем професійної компетентності, яка охоплює сукупність її фізичних, інтелектуальних й ділових навичок і функцій як суб'єкта праці, пізнання, спілкування і суспільного виробництва. Цим цілям у ЗУНУ слугує *психологічна служба*, яка забезпечує захист психічного здоров'я і соціального благополуччя учасників освітнього процесу, стимулює збагачення гуманістичного потенціалу їхніх міжособистісних стосунків. Доповідка наголосила на винятковій значущості особистісних характеристик фахівців, які входять до складу ПСУ. Насамперед чільне місце тут посідає здатність змінювати та впливати на соціокультурну дійсність, впроваджувати у неї нове, прогресивне, перетворювати та вдосконалювати себе і клієнтів, узмістовлювати й облагороджувати весь процес надання психологічних послуг. Такий підхід дає змогу переорієнтувати традиційний погляд на структурні компоненти особистості фахівця та поглянути на них не з позиції групування знань, умінь, навичок, професійно важливих пізнавальних процесів та компетентностей, а через сфери реалізації смисложиттєвої сфери, як це пропонує д.психол.н., доц. Анатолій А. Фурман. Реалізація засадничого у авторській школі принципу кватерності через виокремлення когнітивної, емоційно-мотиваційної, вчинково-екзистенційної та рефлексивної складових, створює передумови для глибокого розуміння основних механізмів актуалізації смисложиттєвих ресурсів особистості, виокремлення критеріїв діагностичного оцінювання осмисленості життя людиною та аналізу показників сформованості смисложиттєвого зорієнтування. Все це вказує на те, що особистісне та професійне становлення психолога – складний, багатоаспектний, безперервний процес самопроєктування особистості. Допомагаючи клієнтам у вирішенні різноманітних соціально-психологічних проблем, фахівець піднімає тим самим і власну свідомість на новий рівень. Використовуючи свої професійні та особистісні можливості, він впливає на зростання самосвідомості конкретної особистості клієнта. Виконати таке завдання спроможна лише особистісно зріла, внутрішньо і професійно підготовлена особа, котра володіє певним набором необхідних індивідуально-психологічних рис, умінь, компетентностей. Примітно, що його діяльність, учинки та способи життя які наповнені індивідуальними сенсами та смислами, під-

лягають критичному і водночас творчому рефлексуванню у роботі з клієнтами, які потребують підтримки. Отож, лише вмюючи долати перешкоди та труднощі власного особистісного та професійного шляху, психолог-професіонал може швидко та якісно відшукати оптимальні розв'язки проблем, з якими до нього звертаються інші, – наголосила доповідачка.

Із доповіддю *“Ідея і зміст психосоціального багатопараметричного експерименту”* виступила доцент кафедри психології та соціальної роботи ЗУНУ, кандидат психологічних наук **Галина Гіряк**, котра здійснила рефлексивний аналіз параметричної мозаїки психологічного експерименту. Її вихідна теза: потреба холистичного вивчення соціальної сфери та психічного світу обстежуваних у їх поліаспектній комбінаториці. Методологічним підґрунтям та підготовчим етапом зазначеного фундаментального експерименту є методологічна план-карта дослідження, що в досвіді наукової школи проф. А. В. Фурмана становить ефективний засіб проблемно-модульної миследіяльності і дає змогу організувати міждисциплінарне дослідження у вітакультурному напрямку за чітко узгодженою програмою. У цьому разі є можливість поєднувати і синтезувати різні знання про досліджуваний об'єкт і навіть про їх множину, мисленнево конструювати предмет, процес чи явище у поліпредметному контексті. Методологічна план-карта обстоюваного експерименту підкреслює незавершену циклічність і нелінійність будь-якого дослідження та передбачає розмитість ієрархічних співвідношень між концептами, дає змогу здійснювати постійний теоретичний рух-поступ між поняттями, вивчати різноманітні варіації їх взаємного переплетення, переходів та детермінацій. Водночас доповідачка вказала на важливе значення моделі-конфігуратора як специфічного засобу теоретизування, що визначає методи і схеми подальших досліджень системного психосоціального об'єкта, відображає його основоположні зв'язки, інтегрує кілька найважливіших функцій, обґрунтованих раніше в авторській інтерпретації проф. А. В. Фурманом. Яскравим прикладом тут може бути експеримент з метою виявлення рівня ефективності модульно-розвивальної взаємодії між учасниками освітнього процесу в сучасному ЗВО. Насамперед було обґрунтовано низку психологічних змінних (нововведень), одним із вимірів диференціації котрих стали типи розвиткового обміну (інформаційно-знаннєвий обмін, нормативно-діловий взаємобмін, ціннісно-смысловий само-

обмін, духовно-сенсовий надобмін), а іншим – інноваційно-психологічні умови фундаментального експериментування, зокрема й групи умов створення інноваційно-психологічного клімату (О. Є. Фурман) у ЗВО (організаційно-психологічні, розвивально-психологічні, програмово-методичні (зокрема й психомистецькі) та експертно-психологічні. Далі, на основі методологічного визначення даних двох критеріально обґрунтованих і логічно диференційованих векторів, створено матрицю, внутрішнім змістовим наповненням якої стала система взаємоспричинених 16 психологічних змінних складноструктурованого експерименту. Кожна із зазначених змінних характеризується емпіричною конкретністю психологічного змісту, а сукупно вони утворюють цілісне функціональне поле експериментальної діяльності у напрямку практичної перевірки ефективності інноваційно-освітньої технології модульно-розвивальної взаємодії за збалансованим мереживом психологічних параметрів і показників. У такий спосіб була не лише створена емпірична модель дослідження технології модульно-розвивальної взаємодії у життєдіяльності сучасного ЗВО, а й аргументовано підтверджено, що виявлені характеристики модульно-розвивальної взаємодії набувають емпіричного статусу психологічних параметрів, тобто: а) існують насправді, реально і б) підлягають вимірюванню діагностичними або експертно-психологічними засобами. Отож, підсумувала Галина Степанівна, пропонує емпірична модель виконує головне призначення – підтверджує практично, передусім споглядално, ситуаційно і діяльно, те, що сконструйоване й упередметнено центроване теоретичною думкою, інтенційно-креативними ресурсами дослідницької свідомості.

Предметом колективної мислєдіяльності стала також доповідь випускника аспірантури кафедри психології та соціальної роботи ЗУНУ **Арсена Липки**. У виступі “*Сутнісна характеристика професійної відповідальності особистості психолога*” він зазначив, що відповідальність загалом є показником соціальної зрілості особистості, відіграє винятково важливу роль й у становленні її професійності, діє як необхідна складова будь-якої фахової діяльності. На думку дослідників, професійна відповідальність належить до групи таких характеристик, як самоактуалізація, внутрішній контроль, емоційна рівновага, компетентність у часі та має інтегративний характер. Внутрішнє формовиявлення структури професійної відповідальності організується відомими у психології компонентами,

які охоплюють таку її будову і становлять єдність когнітивного, емоційно-мотиваційного, поведінково-вольового. Утім концепція дослідження доповідача реалізує кватерну (четверинну) будову вивчення професійної відповідальності особистості й тому охоплює четвертий компонент – морально-духовний (запропонований О. Є. Фурман). Це зумовлено виокремленими метою, об’єктом, предметом та завданнями пошукування. Окрім того профвідповідальність особистості – це її інтегральна соціально-психологічна характеристика (власність-риси) як компетентного фахівця, котра виробляється і формується під час професійної діяльності у процесі соціальної взаємодії, що охоплює поведінку, діяльність, учинок, спілкування. Саме ця особистісна риса уможливує вияв готовності відповідати за наслідки власних зусиль, намагань, дій та сприяє якісному і продуктивному виконанню особою професійних зобов’язань й обов’язків та дає змогу досягати ефективних результатів (утілення та реалізації в життя психологічного змісту когнітивного, емоційно-мотиваційного, конативно-вольового та морально-духовного компонентів відповідальності). Відповідно до цих умовно розмежованих компонентів слушно виокремити основні категорії та поняття подальшого теоретико-емпіричного аналізу. Скажімо, якщо брати до розгляду перший компонент професійної відповідальності, то до категорій варто віднести: “когніцію”, “інтелект”; другий – “емоція”, “мотив”; третій – “поведінка”, “воля”, “справедливість”; четвертий – “мораль”, “духовність”, “рефлексія”, “альтруїзм”.

Цікавими, пізнавальними та емоційно насиченими видалися доповіді дослідників-практиків. Заступниця директора з науково-методичної роботи ліцею №157 (м. Київ) **Тамара Козлова** презентувала результати колективних прикладних напрацювань на тему “*Квінтесенція модульно-розвивального навчання*”. Доповідачка розпочала свій виступ із того, що школа як частина соціосистеми, ніби дзеркало, відображає процеси, котрі відбуваються в соціумі, а тому вона повинна випереджати свій час – готувати активних будівників нового українського суспільства. Оглядаючи пройдений шлях, оцінюючи здобутки і результати життєдіяльності ліцею, Тамара Василівна зазначила, що якісно новий поштовх свого розвитку навчальний заклад отримав у 1990-х роках, коли долучився до фундаментального експерименту з апробації інноваційної модульно-розвивальної системи навчання професора А. В. Фурмана. Педколективу пощастило познайомитися зі справжнім ученим,

творчою особистістю, автором потужної освітньої системи – модульно-розвивальної і із її інноваційними ідеологією, теорією, методологією і психомистецькими технологіями. Під його науковим керівництвом була створена Концепція розвитку ліцею, розроблена її методологічна модель, наукова програма експериментальної роботи та системний соціально-психологічний моніторинг інноваційних змін. На сьогодні, вказала доповідачка, колектив ліцею відчув переваги модульно-розвивальної освітньої моделі та прийняв її як значно досконалішу систему розумового, соціального і психосмислового розвитку та плекання особистості. Її головні пріоритети полягають у тому, щоб навчити кожну дитину продуктивно жити і творити своє особисте життя у різний спосіб: а) шляхом самопізнання і розвитку здатності до самовдосконалення та самореалізації; б) за допомогою проектування, здійснення і реалізації оптимальних життєвих виборів кожним вихованцем; в) у напрямку оволодіння учнями мистецтвом жити “тут–тепер–повно”, надаючи максимум можливостей для морально-духовного становлення та самоствердження кожного у шкільні роки. Навчальний заклад поступово перетворювався в своєрідний міні-інститут, який сьогодні розробляє і використовує нові, соціально і духовно зорієнтовані, розвивальні технології навчання, виховання, розвитку та самовдосконалення. Найважливіше, що в наступників виникає внутрішнє бажання творити себе. Саме це, на думку Тамари Козлової, є квінтесенцією ідей модульно-розвивального навчання. Інакше кажучи, специфіка освітньої діяльності полягає в надінтенсивній внутрішній роботі учня над самим собою, що максимально реалізує його емоційно-психологічні можливості й наближує духовну зрілість. Модульно-розвивальне навчання дає змогу кожному вихованцю за допомогою внутрішньо насиченої самоактивності (переживання, думки, емоції, рефлексія, творчість, віра) якомога повніше реалізувати власний позитивний розумовий, соціальний і психологічний потенціал. І вчителі, й учні є добувачами і носіями передового психокультурного досвіду під час паритетної розвивальної взаємодії в класі. Тому вони причетні до актуалізації знань, норм і цінностей, а, гуманізуючи та естетизуючи шкільне й сімейне оточення, кожен має змогу соціально зростати і духовно самовдосконалюватися.

Вчитель-методист цього ж освітнього закладу **Олена СУЛЯВА** виголосила доповідь на тему “*Етапи модульно-розвивального циклу: від учнівського здивування до особистісної самореалізації*”. Зокрема, вона згадала 1990

роки, коли Україною прокотилася хвиля виступів професора А.В. Фурмана, автора модульно-розвивальної системи навчання. Освітняки могли отримати багато відповідей на запитання щодо формування внутрішньої мотивації учнів, цілей та завдань нової школи. Ідеї були модернові, надихаючі, непрості для сприйняття пересічного українця, але такі, що не залишали байдужими нікого! До прикладу, Анатолій Васильович переконував: “Специфіка модульно-розвивального навчання полягає в надінтенсивній внутрішній роботі учня над самим собою, що максимально реалізує його емоційно-психологічні можливості й наближує духовну зрілість”. Згодом колективу ліцею 157, що в місті Києві, стало зрозуміло, що модульно-розвивальна система навчання не лише декларує популярні гасла про важливу роль особистості у процесі навчання, а й дає відповіді на запитання, як створити умови для розвитку власного Я особистості. Сьогодні я, сказала доповідачка, впевнена, що модульно-розвивальна система навчання – це про РАДІСТЬ пізнання! Відчувши й переконавшись в ефективності новітньої системи навчання, творчі вчителі не могли залишатися осторонь. Хтось із педколективу починав створювати розвивальні підручники, хтось – апробувати їх. Ліцей стає майданчиком для навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації столиці. За підтримки та сприяння адміністрації (директора В. І. Костенка та завуча Л. М. Лапшиної) вчителями ліцею проводиться серія семінарів, конференцій, на яких йде обмін досвідом, враженнями, результатами впровадження модернової системи, автором якої є Анатолій Фурман. Ініціативна група вчителів-дослідників (О. А. Дашинська, В. І. Гончар, О. В. Свешнікова та ін.) відзначила позитивний вплив модульно-розвивальної оргсхеми навчання на формування внутрішньої мотивації учнів, впроваджують цю інноваційну систему через використання міні-підручників та розвивальних сценаріїв міні-модулів, розроблених Тамарою Козловою та Оленою Сулявою. Їх досвідне узагальнення вельми категоричне: психомистецькі технології у цій системі навчання – це справжнє диво! Коли події в модулі розгортаються за сценарієм мистецького дійства, де є місце зав’язці, кульмінації та розв’язці, там учень має змогу емоційно зануритися у навчальну проблему, пізнати себе і світ на найвищому щаблі творення, притаманному лише силі справжнього мистецтва. Найголовніше, що вчитель має право створювати власні навчальні продукти – міні-підручники, лепбуки, освітні сценарії тощо. Я маю такі нароби

у своїй вчительській скарбниці: комплект зошитів з навчання грамоти “РОЗМОВЛЯЮ. ЧИТАЮ. ПИШУ” (для букварного періоду в 1 класі), який в 2017 році отримав гриф МОН України. Загалом більше чверть століття впроваджую принципи модульно-розвивальної системи навчання й не можу натішитись результатами такої системи у своїй роботі. Ця інноваційна оргтехнологія навчання, на мою думку, повністю відповідає потребам сьогодення: створює умови для практичного застосування набутих знань, для формування внутрішньої мотивації учнів, дає змогу створити атмосферу довіри між учителем і вихованцем, передбачає використання вже існуючого досвіду в методиці та дидактиці вивчення того чи іншого навчального предмета, його вдосконалення, а головне – створює прекрасні умови для розвитку духовного потенціалу вихованців.

Доволі пізнавальною була доповідь англomовного редактора фахового журналу “Психологія і суспільство” **Мар’яни Липки**, що артикульована на тему “*Взаємоспричинена генеза когнітивних організованостей Я-концепції особистості*”. Доповідачка проаналізувала такі когнітивні утворення концептуального Я, як “Я-увага”, “Я-структура”, “Я-схема”, “Я-стан”. Ці концептні утворення – це системотвірні елементи концепцій, яким властиве певне онтологічне “наповнення” (за А. В. Фурманом). Скажімо, увага – не лише психічний процес, а й форма організації свідомості та умова успішного протікання психодуховних процесів і станів. Вона не має власного змісту, а виявляє свою дію у зв’язку з відчуттями, сприйняттями, пам’яттю, мисленням. Всі ці явища актуалізуються у людини не самі собою, а під впливом особистісної спрямованості, інтенційності. А тому Я-увага є вибірковою зосередженістю свідомості особистості на об’єктах, що відповідають її потребам, інтересам, цілям мислєдіяльності. Термін “Я-схема” був введений у 1977 році Хейзелем Маркусом, який збагатив когнітивно-психологічну теорію дослідженнями схем (схематизмів), котрі внутрішньо організують особистісні знання.

Схема власного Я особи містить властивості, котрі сутнісно характеризують психодуховний світ як надійний базис чи константу її ставлення до самої себе. Це стосується відомих культурних психоформ: прізвище, соматичні ознаки, соціально-психологічні аспекти взаємостосунків з іншими, мотиваційно-ціннісні стани, які входять до структури Я-концепції. Відтак до генези когнітивних організованостей Я-концепції особистості належать як Я-схеми, так і репрезентанти внутрішніх ідентичностей. Водночас Мар’яна Липка процитувала проф. Оксану Фурман: Я-схеми є фундаментом для становлення в кожного когнітивної, емоційно-оцінкової, вчинково-креативної та спонтанно-духовної складових Я-концепції й загалом містять можливі Я, які становлять кінцевий Я-стан. Ось чому без Я-схем Я-концепція особи не могла б відігравати об’єднувальної ролі у самоорганізації її поведінки, вчинків, саморозвитку. Водночас Я-структури – це: а) специфічні переконання стосовно нас самих; б) віра у себе, котра гармонізує і спрямовує обробку здобутої інформації; в) окремі психічні моделі, з допомогою яких безпечно і навіть комфортно влаштовується наше життя. Відтак перших три когнітивних концепти актуалізують становлення четвертого – Я-стану, котрий сприяє “досягненню бажаної мети”. На думку доповідачки, стан – це ситуаційна екзистенція людини, тобто її перебування “тут і тепер”. До того ж змістовно окреслені теоретичні конструкти мають вагомість мислєнєвих інструментів-засобів задля здійснення дослідником переходу від емпіричного знання до концептуального й навпаки.

Кульмінаційним акордом наукового дійства прозвучав новостворений професором Анатолієм Фурманом авторський вірш, присвячений українській психології, котрий став лейтмотивом, натхненним метафоричним посланням і водночас духовною маніфестацією флагмана наукової школи до освітянсько-психологічної спільноти всієї України (див. с. 5 цього номера журналу).

Надійшла до редакції 21.08.2021

Бібліографічний опис для цитування:

Бугерко Я.М., Гірняк Г.С. Майбутнє психології: від природничої науки до сфери мислєдіяльності. Психологія і суспільство. 2021. №2. С. 192–203. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.192>